

УДК 612.3:338

DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/190-59>**Кваша С.М.**

доктор економічних наук, професор,
академік Національної академії аграрних наук,
проректор з науково-педагогічної роботи та розвитку,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7448-0543>

Вакуленко В.Л.

кандидат економічних наук, доцент кафедри,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7019-1832>

Павленко О.М.

кандидат економічних наук, докторант,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-9735-2478>

Юнтао Л.

доцент Школи бізнесу,
Новий Західний Університет, Каліфорнія, США
ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-2141-9041>

Kvasha Serhii, Pavlenko Oleksii, Vakulenko Vitalii
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine
Yuntao Liu
New Western University, California, USA

РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ СПОЖИВЧОГО КОШИКА НАСЕЛЕННЯ ТА ЗМІНИ В СПОЖИВАННІ ПРОДУКТІВ ХАРЧУВАННЯ НАСЕЛЕННЯМ УКРАЇНИ

Стаття присвячена розгляду актуального на сьогодні питання – споживчого кошика населення України, а також споживання основних продуктів харчування. У статті проведено ретроспективний аналіз споживчого кошика населення України та досліджено динаміку споживання основних продуктів харчування на основі статистичних даних з офіційних джерел. Спершу розглянуто теоретичні основи споживчого кошика – визначення, склад, значення споживчого кошика населення для України та його особливості. Далі шляхом аналізу відкритих джерел встановлено основні зміни, що відбулися у контексті споживчого кошика в Україні протягом останніх років, що засвідчує те, що за останні роки споживчий кошик в Україні майже не змінився, тому не відповідає актуальним потребам суспільства. Крім цього, проаналізовано основні зміни у споживанні продуктів харчування населенням України за період 2000–2020 рр. Встановлено, що за останні роки ситуація зі споживанням продуктів харчування є нестабільною: українці споживають недостатню кількість харчових продуктів, що майже не відповідає чинним нормам. Визначено основні чинники, що впливають на зміни у споживанні продуктів харчування. Отримані результати свідчать про необхідність змін у споживчому кошику Українців та приведення у відповідність потребам громадян не лише продовольчої частини, але й непродовольчих товарів і послуг.

Ключові слова: споживчий кошик, споживання, продовольчий кошик, продукти харчування, непродовольчі товари, динаміка споживання.

RETROSPECTIVE ANALYSIS OF THE CONSUMER BASKET AND CHANGES IN FOOD CONSUMPTION BY THE POPULATION OF UKRAINE

The article is devoted to consideration of the issue of current relevance – the consumer basket of the population of Ukraine, as well as consumption of basic food products. The article conducts a retrospective analysis of the consumer basket of the population of Ukraine and studies the dynamics of consumption of basic foodstuffs on the basis of statistical data from official sources. The purpose of the article is to conduct a detailed retrospective analysis of the consumer basket in Ukraine, as well as to identify changes in the consumption of basic food products in recent years. The article is based on current research by Ukrainian scholars, as well as official statistics from the State Statistics Service. First, the author examines the theoretical foundations of the consumer basket – the definition, composition, importance of the consumer basket for Ukraine and its features. Then, by analysing open sources, the author identifies the main changes that have taken place in the context of the consumer basket in Ukraine in recent years, which shows that the consumer basket in Ukraine has hardly changed in recent years, and therefore does not meet the current needs of society. In addition, the article analyses the main changes in food consumption by the population of Ukraine for the period 2000–2020. The dynamics of consumption of all types of basic food products is considered, while determining the periods of maximum and minimum consumption. It has been established that in recent years the situation with food consumption has been unstable: Ukrainians consume an insufficient amount of food, which almost does not meet the current standards. The main factors influencing changes in food consumption are identified. The results obtained indicate the need

for changes in the consumer basket of Ukrainians and bringing not only the food part, but also non-food goods and services in line with the needs of citizens. The results of the study can be used to improve the current content of the consumer basket of Ukrainians, as well as to provide Ukrainians with all the necessary food and non-food products for an adequate standard of living in a full-scale war.

Keywords: consumer basket, consumption, food basket, food products, non-food products, consumption dynamics.

JEL classification: D31, D60, E20, E64, L66

Постановка проблеми. Сьогодні в Україні спостерігається нестабільна економічна ситуація, спричинена повномасштабним вторгненням. Усе це негативно впливає на доступ українців до продуктів харчування, на можливість придбати продукти харчування у достатній кількості для того, щоб задовольнити усі фізіологічні потреби. Споживання продуктів харчування є основою забезпечення належного фізіологічного стану людини та її фізичного здоров'я. Однак, внаслідок несприятливої економічної ситуації, що склалась в державі, споживчий кошик та стан споживання харчових продуктів характеризується наявністю ряду проблем: внаслідок військових дій в Україні спостерігається зменшення виробництва продуктів харчування, а також їх споживання, що спричинене недостатнім доступом до продуктів харчування із-за порушення логістичних зв'язків та веденням бойових дій, зростанням вартості продуктів харчування – значні площі земель сільсько-господарського призначення непридатні для використання, окрім цього, наразі є окупованими [3].

Визначено, що у 2022 році зафіксовано зниження темпів зростання реальної заробітної плати стосовно до вартості продовольчого кошика, що спричинено значним зростанням рівня інфляції. У результаті регресійного аналізу встановлено, що регресійна модель на 90% пояснює залежність варіації рівня забезпечення раціону громадян основними видами харчових продуктів від варіації номінального ВВП і споживчих витрат [4]. Тому важливо проаналізувати особливості споживчого кошика в Україні з огляду як на сучасність, так і на попередні роки, здійснивши його ретроспективний аналіз. Окрім цього, важливо також проаналізувати те, як за останні роки змінювалась динаміка споживання основних продуктів харчування. Усе це дасть можливість встановити актуальну ситуацію, пов'язану з задоволенням основних потреб українців та рівнем якості життя населення в державі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання споживчого кошика та його ретроспективних змін досліджували низка українських науковців. Так, В.Г. Васіна вивчала теоретико-практичні аспекти формування споживчого кошика в сучасній Україні, проаналізувавши значення споживчого кошика для економіко-соціальної сфери [1]. Л.В. Шостак та А.О. Данечкіна дослідили особливості формування споживчого кошику в Україні і за кордоном в умовах економічної нестабільності [8]. Окрім цього, Л.М. Ярмоленко та Я.А. Пономаренко проаналізували також соціально-економічне значення споживчого кошика в Україні [9]. Також українські науковці звертались і до вивчення питання змін споживання основних продуктів харчування. У своєму дослідженні О.М. Мельничук та О.В. Самотоєнкова проаналізували динаміку і структуру споживання продуктів харчування населенням України, визначивши основні фактори, що впливають на рівень і структуру споживання продуктів харчування [2]. Разом з тим, виникає потреба у актуалізації наявних досліджень та

більш детальному перегляді особливостей споживчого кошика в Україні та споживання основних продуктів харчування.

Мета статті: провести детальний ретроспективний аналіз споживчого кошика в Україні, а також спираючись на наявні статистичні дані визначити зміни в споживанні продуктів харчування населенням України.

Виклад основних результатів дослідження. На сьогодні існує низка визначень поняття споживчого кошика. Згідно з визначенням, що надає В.Г. Васіна, споживчий кошик – це «набір продуктів, товарів, що характеризує рівень і структуру річного (місячного) проживання людини, або цілої родини» [1]. Відповідно, до складу споживчого кошика входять продукти харчування, послуги і непродовольчі товари у мінімальній кількості [8]. Окрім цього, це набір товарів, який характеризує типовий рівень та структуру місячного або річного споживання людини чи сім'ї. Споживчий кошик зазвичай використовують для розрахунку прожиткового мінімуму, визначаючи вартість споживчого кошика у діючій цінах.

Для визначення складу споживчого кошика враховують наступні фактори [9]:

- наукові рекомендації стосовно мінімального обсягу споживання товарів і послуг, які необхідні для збереження здоров'я громадян і забезпечення їх життєдіяльності;
- фактичний обсяг споживання у малозабезпечених родинах;
- склад населення, розмір та структура сімей і рівень доходів громадян;
- об'єктивні відмінності у споживанні у суб'єктах України, які визначаються різними природно-кліматичними умовами життя, національними традиціями та іншими особливостями.

До складу споживчого кошика входять:

- продукти харчування – вони складають основу вартості споживчого кошика, до цієї категорії належать основні продукти харчування;
- непродовольчі товари – ліки, предмети побуту, одяг, взуття тощо, які є незамінними та життєво необхідними. Також у цій категорії містяться витрати на меблі, домашніх тварин, інвентар для відпочинку тощо;
- послуги. До цієї категорії належать оплата освіти, дозвілля та відпочинку, витрати на транспорт, комунальні платежі та ін.

Склад споживчого кошика має переглядатись кожні 5 років, проте така практика на сьогодні в Україні не реалізовується. Необхідний мінімальний склад споживчого кошика є майже незмінним ще з 2000 року. Не дивлячись на те, що з 2015 року передбачалось переглядати склад споживчого кошика щороку, це також не реалізовується у повній мірі [5].

Розглянемо зміни у складі споживчого кошика, які відбулися за останні роки. Так, станом на 2013 рік споживчий кошик мав наступний вигляд: спо-

живання чорного та білого хліба – 260 г/добу; м'яса – 115 г/добу; ковбаси – 25 г/добу; сала – 5 г/добу; риби – 30 г/добу; молока – 340 г/добу; сиру твердого – 9 г/добу; яєць 0,6 шт./добу; картоплі – 260 г/добу; гречки – 5 г/добу; рису – 7 г/добу; макарон – 11 г/добу; помідор або огірків – 50 г/добу; фруктів та ягід – 175 г/добу [8]. Станом на 2017 рік: хліб – близько 280 грам на добу, м'ясо, сало і ковбаса – 145 грам, молоко і молочні продукти – близько 340 грам, овочі, фрукти та ягоди – більш ніж 460 грам, риба – приблизно 35 грам, олія – 40 грам, картопля – понад 250 грам [9]. У 2021 році споживчий кошик за кількістю продовольчих продуктів мав наступний характер (у перерахунку на одну добу): близько 243 грам хліба, м'ясо, сало і ковбаса – близько 164 грам, макаронні вироби – 11 грам, картопля – 257 грам, риба – 55 грам тощо [6]. У 2023 році склад споживчого кошика українців залишився ідентичним. Згідно з цим, можна сказати, що за останні роки склад споживчого кошика з точки зору продовольчих товарів суттєво не змінюється. При цьому, склад продовольчого кошика українців є катастрофічно малим, а кількість продуктів харчування, що міститься в ньому, не може задовольнити усі навіть найбільш базові потреби громадян.

Щодо змісту непродовольчих товарів, а також витрат на заходи, то їх кількість протягом останніх років залишається незмінною: один пакунок туалетного мила, 250 грам господарського, 500 грам пральної порошку, 250 грам шампуню, один тубик зубної пасти, одна зубна щітка, один рулон туалетного паперу, по 10 таблеток найбільш поширених ліків (парацетамолу, дротаверину, активованого вугілля тощо). Крім того, українці можуть собі дозволити 5 разів на рік відвідати перукарню, 2 рази на рік відвідати культурні заходи, 1 раз на 8 років придбати куртку, 1 раз на 5 років придбати плащ та костюм, 5 одиниць спідньої білизни на 2 роки тощо. При цьому, порівнюючи склад споживчого кошика за непродовольчими товарами та витратами на заходи, то склад українського споживчого кошика є катастрофічно малим. Він не відповідає усім потребам українців, однак, саме його використовують для визначення прожиткового мінімуму, що формує, зокрема, розмір мінімальної пенсії. Такий вміст споживчого кошика, який майже не змінюється протягом останніх років, є прямим наслідком нестабільної та несприятливої економічної ситуації в державі [6].

Також згідно зі статистичним збірником «Баланси за споживання основних продуктів харчування насе-

ленням України» Держстату України у Таблиці 1 представимо споживання основних продуктів харчування за період 2000–2020 рр. [7].

Згідно з даними щодо споживання основних продуктів харчування, можна окреслити наступний характер динаміки споживання:

- протягом 2000–2020 рр. зростає споживання м'яса на одну особу – у 2020 році кількість м'яса складає 53,8 кг на одну особу на рік, у 2000 році – 32,8. За 20 років споживання м'яса зросло на 20 кг;
- споживання молока і молочних продуктів є нестабільним. Максимум спостерігався у 2005 році, однак у 2020 році кількість спожитого молока і молочних продуктів є більшою порівняно з 20000 роком;
- споживання яєць також є нестабільним. Максимум споживання припадає на 2010 рік, однак у 2020 році порівняно з 2000 роком кількість спожитих яєць є більшою на 122 одиниці;
- споживання хлібу та хлібних продуктів поступово зменшується, стабільно скорочуючись з кожним роком;
- споживання картоплі також зменшується;
- споживання овочів та баштанних продовольчих культур, а також плодів, ягід і винограду протягом останніх років є нестабільним;
- споживання риби та рибних продуктів у 2020 році є меншим, порівняно з 2019, однак загалом за останні роки кількість риби, яку споживають українці, поступово збільшується;
- кількість цукру, яку споживають українці протягом останніх років стабільно зменшується;
- споживання олії, у свою чергу, поступово збільшується, однак за весь період динаміка споживання була нестабільною.

З огляду на це, зазначимо, що протягом останніх років динаміка споживання основних продуктів харчування є нестабільною. При цьому, ті дані, що були зазначені, не враховують динаміку споживання харчових продуктів в умовах воєнного стану, оскільки наразі офіційні відсутні. Враховуючи це, основними чинниками, які впливають на динаміку споживання основних харчових продуктів, є:

- нестабільна економічна ситуація, яка спричиняє зростання цін на продукти харчування;
- порівняно низький рівень заробітної плати у більшій частини населення, що не зростає пропорційно до зростання цін на продукти харчування. Тому далеко не кожен українець може собі дозволити купити достатню

Таблиця 1

Споживання основних продуктів харчування, 2000–2020 рр. (на одну особу на рік, кг)

Продукти	2000	2005	2010	2015	2016	2017	2018	2019	2020
М'ясо та м'ясні продукти	32,8	39,1	52,0	50,9	51,4	51,7	52,8	53,6	53,8
Молоко та молочні продукти	199,1	225,6	206,4	209,9	209,5	200,0	197,7	200,5	201,9
Яйця, шт	166	238	290	280	267	273	275	282	278
Хлібні продукти	124,9	123,5	111,3	103,2	101,0	100,8	99,5	97,6	96,6
Картопля	135,4	135,6	128,9	137,5	139,8	143,4	139,4	135,7	134,0
Овочі та баштанні продовольчі культури	101,7	120,2	143,5	160,8	163,7	159,7	163,9	164,7	164,0
Плоди, ягоди та виноград	29,3	37,1	48,0	50,9	49,7	52,8	57,8	58,7	56,5
Риба та рибні продукти	8,4	14,4	14,5	8,6	9,6	10,8	11,8	12,5	12,4
Цукор	36,8	38,1	37,1	35,7	33,3	30,4	29,8	28,8	27,8
Олія	9,4	13,5	14,8	12,3	11,7	11,7	11,9	12,0	12,3

Джерело: [7]

Таблиця 2

**Норми і рівень споживання продуктів харчування населенням України станом на 2020 рік,
кг на рік на одну особу**

Продукти	Раціональні норми споживання, рекомендовані українським НДІ гігієни харчування МОЗ	Рівень споживання продуктів харчування населенням України станом на 2020 рік
М'ясо та м'ясні продукти	83	53,8
Молоко та молочні продукти	380	201,9
Яйця, шт	290	278
Хлібні продукти	101	96,6
Картопля	124	134,0
Овочі та баштанні продовольчі культури	161	164,0
Плоди, ягоди та виноград	90	56,5
Риба та рибні продукти	20	12,4
Цукор	38	27,8
Олія	13	12,3

Джерело: [7; 8]

кількість продуктів, які б задовольнити усі потреби та відповідали б встановленим нормам;

– негативні зовнішні фактори, наприклад – пандемія Ковід-19, яка також впливала на споживання продуктів харчування;

– тенденція, пов'язана зі зростанням ролі здорового харчування, що впливає на зменшення кількості цукру, хлібу і хлібних продуктів.

Окрім цього, порівнюємо кількість продуктів харчування, які були спожиті українцями у 2020 році у перерахунку на одну особу з раціональними нормами споживання, які рекомендовані Українським НДІ гігієни харчування МОЗ (Таблиця 2).

Отримані результати засвідчують те, що склад споживчого кошика українців не відповідає чинним нормам, а також не задовольняє у повній мірі потреби українців. Тому важливо забезпечити перегляд споживчого кошика з врахуванням усіх норм та потреб суспільства.

Висновки. Отже, проведений аналіз свідчить про те, що протягом останніх років споживчий кошик українців не змінюється суттєво, оскільки не забезпечується належним чином перегляд його змісту. Сучасний зміст споживчого кошика створений за стандартами попередніх років та не відповідає актуальним потребам суспільства. Щодо споживання основних продуктів харчування, то вони відповідають тій кількості харчових продуктів, яка складає споживчий кошик, однак, не задовольняє фізіологічні потреби громадян. Динаміка споживання основних продуктів харчування також не змінюється суттєво, що свідчить про наявність проблем, пов'язаних з доступом українців до основних харчових продуктів насамперед з фінансової точки зору. Тому виникає потреба як у забезпеченні перегляду змісту споживчого кошика, так і у покращенні якості життя суспільства, що особливо актуальним є і в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. Васіна В.Г. Теоретико-практичні аспекти формування споживчого кошика в сучасній Україні. *Економіка. Фінанси. Право*. 2022. Випуск № 5/3. С. 21–24
2. Мельничук О.М., Самотосенкова О.В. Аналіз динаміки та структури споживання основних продуктів харчування населенням України. *Статистика – інструмент соціально-економічних досліджень* : збірник наукових студентських праць. 2016. Випуск № 2.
3. Кваша С.М., Павленко О.М., Вакулєнко В.Л. Стан виробництва та споживання харчових продуктів в Україні. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 58. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3269>
4. Кваша С.М., Павленко О.М., Вакулєнко В.Л., Мороз М.А. Раціон громадян України як складник продовольчої безпеки в умовах воєнного стану. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*. 2024. Vol. 10. № 1. Р. 62–69. URL: <https://are-journal.com/are/article/view/807/435>
5. Сосовська О. Склад споживчого кошика в Україні. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/19262/1/194-196.pdf>
6. Споживчий кошик українця у 2021 році. Рулон туалетної паперу на рік, тюбик зубної пасти та 500 г. прального порошку. URL: <https://www.uk-legal.od.ua/spozhivchiy-koshik-ukraincy-u-2021-roci-rulo/>
7. Статистичний збірник «Баланси та споживання основних продуктів харчування населенням України». URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/07/Arch_sporg_zb.htm
8. Шостак Л.В., Данечкіна А.О. Формування споживчого кошика в Україні та за кордоном. *Інфраструктура ринку*. 2017. Випуск № 6. С. 172–176
9. Яременко Л.М., Пономаренко Я.О. Соціально-економічне значення споживчого кошика в Україні. *Економіка і суспільство*. 2018. Випуск № 15. С. 634–639

References:

1. Vasina V. H. (2022) Teoretyko-praktychni aspekty formuvannia spozhyvchoho koshyka v suchasnyy Ukraini [Theoretical and Practical Aspects of Consumer Basket Formation in Modern Ukraine]. *Ekonomika. Finansy. Pravo – Economics. Finance. Law*, vol. 5/3, pp. 21–24

2. Melnychuk O. M. & Samotoienkova O. V. (2016) Analiz dynamiky ta struktury spozhyvannia osnovnykh produktiv kharchuvannia naselenniam Ukrainy [Analysis of the dynamics and structure of consumption of basic foodstuffs by the population of Ukraine]. *Statystyka – instrument sotsialno-ekonomichnykh doslidzhen : zbirnyk naukovykh studentskykh prats – Statistics as a tool for socio-economic research: a collection of student research papers*, vol. 2.
3. Kvasha S. M., Pavlenko O. M., Vakulenko V. L. (2023) Stan virobnitstva ta spojivannya harchovih produktiv v Ukraini [The state of production and consumption of food products in Ukraine]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and Society*, vol. 58. Available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3269>
4. Kvasha S. M., Pavlenko O. M., Vakulenko V. L., Moroz M. A. (2024) Ratsion gromadyan Ukraini yak skladnik prodovolchoi bezpeki v umovah voennogo stanu [Diet of ukrainian citizens as a component of food security in the conditions of the martial law]. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*, vol. 10, no. 1. Available at: <https://are-journal.com/are/article/view/807/435>
5. Sosovska O. Sklad spozhyvchoho koshyka v Ukraini [Composition of the consumer basket in Ukraine]. Available at: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/19262/1/194-196.pdf> (accessed April 3, 2024).
6. Yurydychna kompaniia (2021). Spozhyvchyi koshyk ukraintsia u 2021 rotsi. Rulon tualetnoi bumahy na rik, tiubyk zubnoi pasty ta 500 h. pralnoho poroshku [The consumer basket of a Ukrainian in 2021. A roll of toilet paper for a year, a tube of toothpaste and 500 g of laundry detergent]. Available at: <https://www.uk-legal.od.ua/spozhivchiy-koshik-ukraincya-u-2021-roci-rulo/> (accessed April 3, 2024).
7. Derzhstat (2021) Statystychnyi zbirnyk «Balansy ta spozhyvannia osnovnykh produktiv kharchuvannia naselenniam Ukrainy» [Statistical collection "Balances and consumption of basic foodstuffs by the population of Ukraine"]. Available at: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/07/Arch_spog_zb.htm (accessed April 3, 2024).
8. Shostak L. V. & Danechkina A. O. (2017) Formuvannia spozhyvchoho koshyka v Ukraini ta za kordonom [Formation of a consumer basket in Ukraine and abroad]. *Infrastruktura rynku – Market infrastructure*, vol. 6, pp. 172–176.
9. Iaremenko L. M. & Ponomarenko Ya. O. (2018). Sotsialno-ekonomichne znachennia spozhyvchoho koshyka v Ukraini [The socio-economic significance of the consumer basket in Ukraine]. *Ekonomika i suspilstvo – Economy and society*, vol. 15, pp. 634–639.